

Žydai advokatūroje II

Nuo IX amžiaus žydams teisininkams taikyti draudimai, norintiesiems padaryti teisinę karjerą kuriami papildomi sunkumai šios tautos teisininkų nepaliko ir XX amžiuje. Šioje straipsnio „Žydai advokatūroje“ antroje dalyje toliau pasakojama, kokį kelią turėjo įveikti žydų teisininkai jau XX amžiuje, norėdami dirbti advokato darbą, kaip ir ankstesniame numeryje pristatomi svarbūs to meto istoriniai įvykiai, žymiausių teisininkų biografijos: Bernardas ir Nafalis Fridmanai, Leontijus Bramsonas, Simonas Beliakinas, Ozeris Finkelšteinas, tėvas ir sūnus Josifas ir Aleksandras Gidoni, tėvas ir sūnus Mykolas ir Viktoras Cimkauskai, Šimšonas (Simonas) Rozenbaumas, Viktoras Fridšteinas, buvęs I ir III Lietuvos Seimo narys Levas (Leibas) Garfunkelis, broliai Jokūbas ir Nahemija Robinzonai, Aleksandras Štromas.

JUOZAS ČIVILIS
ADVOKATAS

(Tęsinys. Pradžia 2010 m. Nr.1)

Žymiausios biografijos

Bernardas Fridmanas (1859–1929) 1918 m. pabaigoje grįžęs į Lietuvą (kur gimė) buvo taikos teisėjas Biržuose ir Utenoje, 1920 m. paskirtas Kauno apygardos teismo nariu. VIII Ernesto Galvanausko (1923 m.) Ministrų kabinete buvo ministras be portfelio

žydų reikalams. Paskui vėl teisėjavo Kauno apygardos teisme, o nuo 1925 m. – Panevėžio apygardos teisme.

Josifas Gidoni (1861–1916) nors gimė Kaune, mokslus 1881 m. baigė Peterburgo universiteto Teisės fakultete. 1887–1905 Kaune buvo prisiekusiojo advokato padėjėju, 1906–1915 – prisiekusiuoju patikėtiniu prie Kauno apygardos teismo. 1915 m. išvyko gyventi į Sankt Peterburgą. Jis buvo žinomas bibliofilas – devynioliktojo ir dvidešimtojo amžių sandūroje aktyviai dalyvavo Kauno skaitymo mėgėjų draugijos veikloje, buvo sukaupęs turtingą (tikslus dydis nežinomas, tačiau galėjo siekti iki kelių tūkstančių egzempliorių) įvairiakalbę istorijos, teisės ir menotyros asmeninę biblioteką, kurią paveldėjo Kaune gyvenusi dukra aktorė Eugenija Gidoni (1901–1954). Biblioteka žuvo Antrojo pasaulinio karo metais, tačiau pavienių jos spaudinių yra išlikę Kauno bibliotekose.

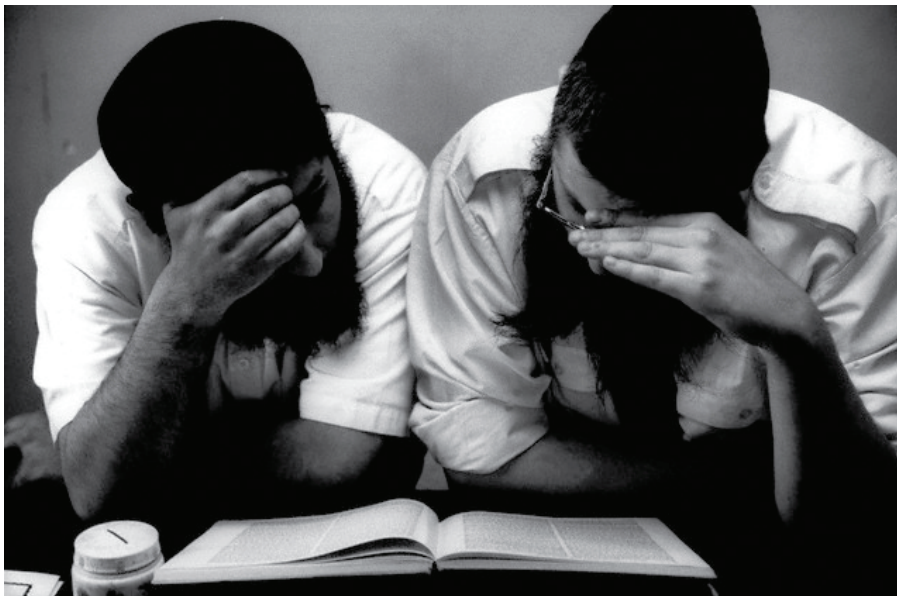
Aleksandras Gidoni gimė 1885 m. Kaune, čia baigė gimnaziją ir 1904 m. išvyko studijuoti į Peterburgo universitetą. Už socialdemokratinės pažiūros ir revoliucinę veiklą trumpam buvo įkalintas, vėliau emigravo į Šveicariją. Baigęs universitetą tapo prisiekusiojo patikėtiniu padėjėju. Kaip advokatas A. Gidoni vesdavo bylas Kauno apygardos teisme, praktikavo Peterburge. Žlugus monarchijai jis nerado bendros kalbos su socialistinėmis grupėmis ir po spalio perversmo atsisakė administracinės bei politinės veiklos ir profesoriavo Peterburgo bei Baku aukštosiose mokyklose. 1921 m.

atvyko į Kauną, kur buvo prisiekusiojo advokato padėjėju, bet šioje srityje nepasizymėjo. A. Gidoni iki šių dienų žinomas kaip kritikas, dramaturgas, vertėjas, monografijų apie Nikolajų Rerichą, Ogiustą Rodeną autorius, taip pat jis skaitė paskaitas apie M. K. Čiurlionį. 1926 m. grįžo į sovietų Rusiją, iš kurios vėl emigravo 1929 m. pabaigoje. Jo pėdsakai pasimetė 1932 m. Paryžiuje.

Leontijus Bramsonas (1869–1941) Kaune gimęs teisininkas prisiekusiuoju patikėtiniu buvo Peterburge. Kaune gubernijoje pasizymėjo kaip visuomenės veikėjas – 1906 m. išrinktas I-osios Valstybės Dūmos deputatu nuo Kauno gubernijos. Būdamas puikus oratorius, ryžtingai gynė žydų interesus Valstybės Dūmoje. Dalyvavo rengiant dokumentą, kuriuo po Vasario revoliucijos paskelbtas žydų lygiateisiškumas. Kartu su O. Finkelšteinu organizavo Žydų ir lietuvių bloką, kuris palyginti aktyviai reikšėsi visų keturių carinės Rusijos Dūmų veikloje 1906–1917 metais. Jonas Basanavičius rašė: „balandžio 7 d., priešpiet, pas mane Peterburgo viešbutyje buvo Bramson’as, Finkelstein’as ir Honoch’as, su kuriais sutarta eiti bendrai rinkimuose, pavedant žydams nuo gubernijos vieną atstovą“, o jau <...> balandžio 9, po pietų apsilankė pas mane visi vakar išrinktieji atstovai su Bramsonu drauge tarti man aciu už rinkimų sutvarkymą ir jų kandidatūrų pastatymą“ (Jonas Basanavičius, Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922).

Šiauliečiai advokatai Mykolas Cimkauskas (1861–1928) ir jo sūnus Viktoras Cimkauskas (1896–1944) pasižymėjo kaip bibliofilai ir ekslibrisų kolekcininkai. V. Cimkauskas 1930 m. kartu su Pauliumi Galaune ir Viktoru Steponaičiu įkūrė Knygos mėgėjų draugiją, buvo jos sekretorius. Dar V. Cimkausko senelio Mordchelio Cimkausko pradėtą kaupti biblioteką kartu su ekslibrisų rinkiniu 1942 m. sausio pabaigoje naciai konfiskavo ir išvežė. Plačiau apie M. ir V. Cimkauskus jau rašyta mūsų žurnale (2006 m. Nr. 3).

Steigiamojo Seimo (1920–1922) ir II Lietuvos Seimo (1923) narys ir žymus sionistas Baltarusijoje gimęs Šimšonas Rozenbaumas (1859–1934) 1887 m. baigė Novorosijsko universiteto Teisės fakultetą ir teisininko kelią pradėjo prisiekusiojo patikėtiniu padėjėju prie Minsko apygardos teismo. Vėliau – 1903 m. gavo liudijimą atstovauti bylose Vilniaus apygardos teisme, o 1904 m. čia tapo prisiekusiuoju patikėtiniu. 1921 m. viduryje Lietuvos prisiekusiųjų advokatų tarybos nutarimu įtrauktas į Lietuvos prisiekusiųjų advokatų sąrašą. Gyvendamas Vilniuje Š. Rozenbaumas vadovavo žydų sionistų organizacijai; 1918 m. pabaigoje buvo kooptuotas į Lietuvos Valstybės Ta-

rybą; 1918–1919 m. ėjo Lietuvos užsienio reikalų viceministro pareigas. 1919 m. buvo Lietuvos delegacijos prie Paryžiaus taikos konferencijos narys. Jis taip pat daug nuveikė siekiant Lietuvos tarptautinio pripažinimo. Š. Rozenbaumas buvo Lietuvos delegacijos, kuri vedė derybas dėl taikos su Sovietų Rusija, narys. Kartu su Tomu Naruševičiumi, Petru Klimu, Juozu Vailokaičiu, Vytautu Račkausku 1920 m. liepos 12 d. jis pasirašė taikos su Rusija sutartį bei atskirą susitarimą dėl tremtinių grąžinimo. Derybos buvo labai sunkios, ir sutarties sąlygos buvo suderintos tik po Š. Rozenbaumo privataus susitikimo su Rusijos delegacijai atstova-

žydų pradinį išsilavinimą ir pradėjo lankyti vietos gimnaziją. Būdamas 16 metų su tėvais grįžo į Kauną. Čia 1884 m. baigė gimnaziją, o 1888 m. – Peterburgo universiteto Teisės fakultetą baigė teisės kandidato laipsniu. Po studijų grįžo į Kauną, kur iš pradžių – apie 1889 m. tapo prisiekusiojo patikėtinio padėjėju, o 1906 m. jo pavardė jau yra prisiekusiųjų patikėtinių sąrašė. Tai geriausias pavyzdys, kai neabejotinai tik dėl žydiškos kilmės buvo toks ilgas kelias iš prisiekusiojo patikėtinio padėjėjo į prisiekusiuosius patikėtinius. Pagal Teismų santvarkos įstatymą padėjėju reikėjo būti penkerius metus. Studijuodamas jis dalyvavo revoliucinių grupelių veikloje.

savo straipsnius ir „Lietuvos žiniose“. Būdamas dideliu lietuvių ir žydų suartėjimo šalininku O. Finkelšteinas išvertė ir parengė spaudai žydų rašytojų apysakų rinkinį „Rinktinės žydų apysakos“. Knygą 1931 m. išleido „Spaudos Fondas“. Kaip prisimena amžininkai, O. Finkelšteinas visada aukštai kėlė advokatūros garbės vėliavą ir jautėsi su korporacija dvasiškai susijęs. Tai, tarp kitko, pasireiškė jo gan didelės teisės knygų bibliotekos užrašymu Advokatų tarybai (Prisiekusiųjų Advokatų tarybos apyskaita už 1932 metus, 1933, p. 145–147).

Advokatas Simonas Beliackinas 1874 m. gimė Mogileve, 1944 m. mirė Osvencime. Baigęs Novorosijsko universiteto Teisės fakultetą darbavosi Maskvoje prisiekusio advokato padėjėju, o nuo 1907 m. prisiekusiuoju advokatu prie Peterburgo apygardos teismo. Vedė bylas Peterburge, Maskvoje, taip pat buvusioje Vilniaus apygardoje. Grįžęs į Lietuvą profesoriavo Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete, buvo prisiekusiuoju advokatu. Ne kartą buvo renkamas Advokatų tarybos nariu.

Advokatui Levui Garfunkeliui (1896–1976 m.), I ir III Lietuvos Seimo nariui, sionistui, žydų autonomijos teoretikui ir puoselėtoju, skatinusiam žydus remti lietuvius, nes Lietuvoje gerai būsią visiems, teko itin žiauri likimo taurė. Jis buvo Kauno Judenrato narys – jo akyse kartu su tūkstančiais Lietuvos žydų žuvo ir didžioji dalis prieškario žydų advokatų.

Advokatas, žinomas tarptautinės teisės specialistas, istorikas ir politikas Jokūbas Robinzonas (Jacob Robinzon) gimė 1889 m. Tauragėje, mirė 1977 m. Niujorke. Teisinių išsilavinimą įgijo 1914 m. Varšuvos universitete. 1919–1922 m. dirbo Virbalio žydų gimnazijos direktoriumi. Tarpukario laikotarpiu su broliu Nahemija vertėsi advokato praktika. Jis kaip advokatas dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos tarptautinės teisės patarėju, atstovavo Lietuvai Tarptautiniame Teisingumo Teisme, nagrinėjant Klaipėdos krašto Statuto interpretacijos bylą. Jos pagrindu 1934 m. lietuvių ir vokiečių kalba parengė dviejų tomų „Klaipėdos krašto konvencijos komentaras“, ginantį Lietuvos politines ir teises pozicijas Klaipėdos krašte. Be to, jis buvo išrinktas į II ir III Lietuvos Respublikos Seimus, kur vadovavo žydų frakcijai. 1940 m. gruodį emigravo į JAV, ir tolesnė jo veikla susijusi su JAV, Izraeliu ir Vokietija. Apsigyvenęs Niujorke, jis nenutraukė ryšių su lietuvių išeivių organizacijomis, palaikydamas nepriklausomos Lietuvos atkūrimo idėją, savais kanalais bandė paveikti pasaulio galingųjų opinią dėl neteisėtos Lietuvos okupacijos ir aneksijos. 1941–1947 m. Niujorke jis įkūrė ir vadovavo Žydų reikalų institutui. Taip pat

vusiu teisininku Adolfu Joffe. Lenkijos kariuomenei užėmus Vilnių ir paskelbus apie plebiscitą bei rinkimus į Vidurio Lietuvos Seimą, Š. Rozenbaumas kartu su ministru be portfelio žydų reikalams Maksu Soloveičiku lankėsi Vilniuje ir vedė derybas su Vilniaus žydų bendruomenės lyderiais dėl rinkimų boikotavimo. Buvo IX Ernesto Galvanausko vadovaujamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės (1923–1924) ministras be portfelio žydų reikalams. 1924 m. Š. Rozenbaumas emigravo į Palestiną. Nuo 1927 m. sausio 13 d. ėjo Lietuvos garbės konsulo, o nuo 1931 m. birželio 1 d. – Lietuvos generalinio konsulo pareigas Tel Avive.

Kito Steigiamojo Seimo nario Ozerio Finkelšteino, kilusio iš žymios rabinų šeimos, visas gyvenimas (1863–1932) susijęs su Kaunu. Čia jis subrendo kaip advokatas ir visuomenės veikėjas. Orienburge (Rusija), kur jo tėvas rabinavo, jis įgijo tradicinį

Simpatizavo BUND'ui (Lenkijos, Lietuvos ir Rusijos žydų darbininkų sąjungai). Už nelegalios literatūros platinimą buvo sulaukėtas policijos ir teismo sprendimu 1905 m. ištremtas iš Kauno. Pirmojo pasaulinio karo metais pasitraukė į Rusiją. Grįžęs 1918 m. Vilniuje įsitraukė į Žydų demokratų partijos veiklą. Po metų persikėlęs į Kauną savo politinę veiklą susiejo su folkistais – Žydų liaudininkų partija. Buvo išrinktas Lietuvos Steigiamojo, II ir III Seimo nariu. Lietuvos prisiekusiųjų advokatų sąrašė jo pavardę randame 1919 m., o kitais metais jis buvo išrinktas pirmosios Advokatų tarybos vicepirmininku ir eiti šias pareigas buvo renkamas dar tris kartus. Be to, O. Finkelšteinas buvo gabus publicistas – iki Pirmojo pasaulinio karo jo straipsnius spausdino „Vilniaus žinios“, įvairūs rusiški laikraščiai. Nepriklausomoje Lietuvoje jis įvairiais teisės klausimais rašė žurnale „Teisė“, skelbdavo

J. Robinzonas buvo Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo JAV pagrindinio kaltintojo Roberto M. Jacksono, o vėliau jo pareigas perėmusio Telfordo Tayloro konsultantas. Dėmesio vertas jo indėlis įkuriant Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisiją (1946–1947) bei veikla Palestinos agentūroje, o vėliau – Izraelio valstybės Nuolatinėje atstovybėje Jungtinėse Tautosose Niujorke (1947–1957); paskui skaitė paskaitų ciklą Tarptautiniame tribunole Hagoje apie Jungtinių Tautų vystymąsi, apie būsimą Vokietijos vaidmenį tarptautinėje politikoje. Vadovaujant Izraelio generaliniam prokurorui Gideonui Hausneriui, 1960–1961 m. kartu su generalinio prokuroro pavaduotoju Gabrieliu Bachu ir Tel Avivo apygardos prokuroru Yaakovu Bar–Oru jis buvo kaltintojas procese prieš karo nusikaltėlį Adolfą Eichmaną. Jokūbo Robinzono darbų eilėje ypatinga svarba teiktina jo indėliui Vokietijos ir Izraelio susitaikymo procese. Jo siūlymu tarp šių šalių buvo sudarytas susitarimas dėl kompensacijų mokėjimo. Baigęs diplomatinę tarnybą Jokūbas Robinzonas iki mirties dirbo Jad Vašem muziejuje.

Nehemija Robinzonas (1898–1964) teisininko diplomą įgijo Jenos (Vokietija) universitete. 1940 m. kartu su broliu išvyko į JAV. Nuo 1947 m. iki mirties vadovavo Niujorke žydų reikalų institutui. Kaip Pasaulinio žydų kongreso delegacijos narys dalyvavo derybose dėl vokiečių reparacijų.

Iš Zigmo Toliušio atsiminimų

Zigmas Toliušis atsiminimuose atskleidžia, kad prieškarinio Lietuvoje „žydų klausimas advokatūroje buvo nuolat opus. Bendras žydų gyventojų skaičius Lietuvoje buvo 7 proc., kai tuo tarpu advokatūroje jų skaičius kurį laiką buvo nepasiekęs 50 proc. Toksai žydų išgalėjimas advokatūroje negalėjo nesukelti reakcijos advokatų ir visuomenės tarpe. Žydai, kuriems faktiškai buvo uždarytas kelias magistratūron (teismo įstaigose – aut. past.) ir į valdiškas įstaigas, veržėsi apskritai į laisvasias profesijas, o teisininkai – advokatūron, nes jiems nebuvo kur dėtis. Kadangi žydai pasižymėjo dideliu tarpusaviu solidarumu ir vieni kitų rėmimu, o be to kai kurie jų nesivaržė priemonėmis dėl įsigijimo klientūros ir dėl bylų vedimo metodų, tai lietuviai advokatai žydų veržimąsi advokatūron vertino kaip rimtą pavojų, kad ilgainiui lietuviai pasiliks advokatūroje mažumoje, ir kad ateityje gali sumažėti advokatūros etikos lygis“.

„1933 metų Teismų Santvarkos Įstatymas, kuriuo buvo įvestas privalomas teisminis stažas advokatams, ir išėmimas priėmimo advokatūron iš Advokatų tarybos kompetencijos, reikia manyti, turėjo

tikslą suvaržyti žydų veržimąsi į advokatūrą, nes pagal tą įstatymą Teisingumo ministrui buvo pavesta priiminėti teismo kandidatus, t. y. teisininkus, norinčius atlikti advokatų stažą, ir skirti advokatus. Nepaisant minėtų naujo įstatymo nuostatų, žydų skaičius advokatūroje ligi pat pastarojo laiko buvo labai žymus ir siekė 35 proc. bendro advokatų skaičiaus. Nors Advokatų taryboje žydų atstovų, pagal susidariusią tradiciją, iš devynių Tarybos narių buvo du, įskaitant vicepirmininką, vis dėlto žydai darė didelę įtaką Advokatų tarybos rinkimams, mat atiduodavo balsus palankiems sau kandidatams. Šiaip reikia pasakyti, kad taip pažangių lietuvių ir žydų advokatų buvo geri, kolegiški santykiai“ (Zigmas Toliušis. Lietuviškosios advokatūros pradžia. Rankraštis. Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka. Retų knygų ir rankraščių skyrius. F 66, saug. vnt. 37, p. 26–27).

Anksčiau aprašyti Z. Toliušio atsiminimai paneigia Knuto Štango (Knut Stang) skleidžiamą pramaną, esą jau 1930 m. pabaigoje Lietuvoje didėjantį antisemitizmą rodė tai, kad nebuvo žydų advokatų sąjungos. Dėl minėtų aplinkybių apskritai nebuvo reikalo steigti tokią sąjungą. Sprendžiant iš Lietuvos advokatūroje saugomų asmens bylų aprašo, iš 1944–1978 m. praktikavusių 430 advokatų žydai advokatai sudarė apie 16 procentų.

A. Štromo odiseja

Šio laikotarpio žinomiausias atstovas Aleksandras Štromas (1931–1999). Nors jis advokatu dirbo trumpai, bet jo indėlis į Lietuvos laisvės bylą didžiulis. Iki Antrojo pasaulinio karo jis lankė katalikišką ateitininkų gimnaziją Kaune. Vokiečiams okupavus Lietuvą, 1941–1943 m. su šeima buvo uždarytas į Kauno getą Vilijampolėje. 1943 m. jis tiesiog per stebuklą ištrūko iš koncentracijos stovyklos. Štromas ir jo sesuo Margarita išgyveno holokaustą, bet jų tėvas 1941 m. birželį buvo nužudytas „Lietūkio“ garažo kieme, o motina mirė Štuthofio koncentracijos stovykloje. 1943–1944 metais, slepiamas ir gelbstimas lietuvių Marijos ir Antano Macenavičių šeimos, Štromas gyveno Kaune. Po karo jį į savo šeimą priėmė Antanas Sniečkus, Lietuvos komunistų partijos pirmasis sekretorius, ir jo žmona Mira Bordonaitė. Bet jų kelias greitai išsiskyrė.

Štromo odiseja prasidėjo 1948 m., kai, pastudijavęs akademinius metus (1947–1948) Vilniaus universitete, jis buvo priimtas į Maskvos universiteto Teisės fakultetą. Baigęs šį universitetą su pagyrimu 1952 m., kurį laiką Štromas dirbo advokatu Alytuje ir neetatinio dėstytoju įvairiose aukštosiose mokyklose. Prašėsi perkelti į Vilnių, Kauną ar kurį kitą miestą, bet atsidūrė Obeliuose, vėliau buvo perkeltas į Rokiškį.

Tik 1954 m. viduryje A. Štromas persikėlė į Klaipėdą. Su advokatūra A. Štromas atsiveikino 1955 m. spalio 28 d., kai buvo priimtas į trejų metų aspirantūrą. Atrodo, kad jis dar planavo grįžti, nes Advokatų kolegijos prezidiumą prašė atleisti tik šiam laikotarpiui. Tuo metu jo materialinė padėtis, matyt, buvo nepavydėtina, nes kaip A. Štromas rašo pareiškime, persikėlimas į Maskvą susijęs su nemažomis išlaidomis, o dėl susiklosčiusių asmeninių aplinkybių santaupų nepavyko sukaupti. Egzaminų metu teko gyventi iš skolintų lėšų. Prašė atsižvelgti į sunkią materialinę padėtį ir skirti nedidelę pašalpą. 1964 m. jis apgynė teisės mokslų daktaro disertaciją Maskvos teisės mokslų institute. 1973 m. emigravo į Vakarų, profesoriavo Bradfordo universiteto Taikos studijų katedroje, vėliau Saltfordo universitete. Nuo 1989 m. iki gyvenimo pabaigos 1999 m. dėstė politologiją Mičigano valstijos Hilsdeilo koledže, JAV. Aktyviai dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje, bendradarbiavo daugelyje lietuvių laikraščių, aktyviai dalyvavo „Santaros – Šviesos“ veikloje.

Sugrįžimas į istorinę tėvynę

Žydų, neaplenkiant ir advokatų, padėtis iš esmės pasikeitė, kai, anot žinomo rusų disidentu Vladimiro Bukovskio, pagyvenę, solidūs, postais ir regalijomis apaugę žmonės, staiga prarado savąjį solidumą, dingo jų sovietiškas, visi skambūs žodžiai, sakyti susirinkimuose. Jie bėgiojo į išvykstančiųjų išleistuves, apguldamo aukštų instancijų priimamuosius, kolektyviai rengdavo bado akcijas ir reikalavo – galbūt pirmą kartą gyvenime. O niūrus sovietiniai valdininkai vykdė jų reikalavimus – taip pat galbūt pirmą kartą. Taip, berods, 1969 m. vasaros pradžioje, buvo ir Vilniuje, kai žydai apgulė komunistų partijos centro komiteto pastatą (dabar Gedimino g. 9) reikalaujanti išleisti į Izraelį. Per ganėtinai trumpą laiką į istorinę tėvynę išvyko daug puikių advokatų (palyginti: 1959 m. žydai sudarė 0,8 procento visų gyventojų, 1979 m. – 0,4 proc., 2001 m. – 0,1 proc.). Prieš atgautą nepriklausomybę, Solomono Atamuko duomenimis, 1989 m. pradžioje Lietuvoje gyveno maždaug 12 400 žydų. Daugiau kaip pusė jų 1989–1994 m. išvyko iš Lietuvos. Pastarieji skaičiai proporcingai turėjo įtakos advokatų skaičiui.

Antra vertus, šiandien apskritai sunku pasakyti, kiek ir kokios tautybės advokatų praktikuoja Lietuvoje, nes dar gerokai iki nepriklausomybės atgavimo šie skaičiai išnyko iš advokatų visuotinių susirinkimų ataskaitų, o po 1990 m. pamažėl atsisakyta reikalavimo dokumentuose nurodyti tautybę. Demokratinėje visuomenėje šis klausimas neaktualus.